

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**

КРАСОВСЬКИЙ КОСТЯНТИН ЮРІЙОВИЧ

УДК 342.7 (477)

**ПРИРОДНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМІ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК».

Науковий керівник - доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України
Заєць Анатолій Павлович,
Національний університет «Києво-
Могилянська академія», завідувач кафедри
загальнотеоретичного правознавства та
публічного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Лемак Василь Васильович,
суддя Конституційного Суду України;

доктор юридичних наук, доцент,
Француз-Яковець Тетяна Анатоліївна,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної
власності та права Національного
університету «Одеська юридична академія»

Захист відбудеться «12» квітня 2021 року об 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.130.03 у ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32.

Автореферат розіслано «11» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Корольова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Активні зусилля України щодо інтеграції та подальшого вступу до Європейського Союзу обумовлюють, серед іншого, необхідність урахування правового досвіду країн, які наразі входять до Європейської спільноти. Важливими видаються не тільки належне опрацювання й використання спільного надбання Європейського співтовариства, що стосується природно-правового погляду на врегулювання суспільних відносин, але і наукові пошуки, присвячені теоретичним та історико-правовим аспектам дослідження природних прав, природного права, прав людини і явищ, які є дотичними до них.

Права людини є складовою тріади європейських цінностей (демократія, права людини, верховенство права), на яких засновано Європейський Союз. Україна не тільки як держава проголосила, але й українське суспільство виборолло європейський вектор розвитку, безпосередньо заснований на цих цінностях. Як показує досвід, одного формального проголошення прав людини як цінностей не достатньо для внутрішнього розуміння їх пріоритетності та не забезпечує гарантії від спроб зазіхання на них.

Природні права людини - це міра свободи людини в суспільстві. Вони не є чимось дарованим або наданим, а таким, що існує в силу самого природного факту народження людської істоти безвідносно до її національності, мови, релігії, громадянства або будь-яких інших умов. Вони не залежать від волі держави, але держава обмежена ними і зобов'язана їх гарантувати.

Здобуття Україною незалежності, перехід від тоталітаризму до демократії поставили питання перед українським суспільством та вченими-правниками питання сприйняття концепту природних прав та їх імплементації у відповідних нормах Основного Закону.

Актуальність даної теми визначається тим, що хоча концепт «права людини» замістив теорію природних прав та витіснив її у глибину своєї історичної «спадщини», юридична наука сьогодні повертається до витоків вивчення цього складного феномену. Зрозуміло, що вивчення природних прав поза межами історії становлення прав людини є складним, однак з'являється багато ідей, які відрізняють, а іноді й протиставляють концепти «права людини» та «природні права».

Ми маємо бути свідомими того, що Україна є державою, на теренах якої та представники якої зробили власний вагомий внесок для становлення ідеї природного права, виокремлення й обґрунтування наявності природних прав. Саме тому важливим, проте недостатньо опрацьованим питанням автор убачає формування ідеї природних прав на території України у період XVI – початку XX століття. Поряд із цим, важливим видається пошук аргументів на користь того, яким чином зазначені вище ідеї використовувалися у подальшій побудові конституційних текстів.

Теоретичні основи проблематики природного права, природних прав людини знаходили відображення у наукових доробках Т. Аквінського, Сократа,

Платона, Арістотеля, Цицерона, Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є та інших мислителів.

Автор використав у своєму дослідженні наукові публікації зарубіжних дослідників, таких як: Т. Аллан, А. Амірханов, Р. Барнет, Л. Батієв, Г. Бернацький, Є. Верховодов, М. Вітрук, Ю. Габермас, Р. Дворкін, О. Лукашова, Дж. Раз, С. Толлефсен, Л. Фулер, Г. Гарт, Л. Штраус.

Важливою є наукова спадщина українських дослідників XVI – XX століть та сучасних авторів, з поміж яких виокремлюються роботи Ю. Барабаша, Г. Вдовіної, С. Головатого, Д. Гудими, М. Драгоманова, А. Зайця, О. Зайчука, Б. Кістяківського, О. Кістяківського, Т. Дідича, С. Дністрянського, М. Козюбри, О. Копиленка, В. Корецького, О. Костенка, В. Культенко, В. Лемака, П. Лодія, Ю. Оборотова, О. Олійник, М. Орзіха, С. Оріховського, М. Палієнка, Л. Петражицького, О. Петришина, П. Рабіновича, В. Речицького, В. Скоморовського, В. Скрипнюк, В. Сокурєнка, Ю. Тодики, І. Франка, А. Француза, Т. Француз-Яковець, П. Юркевича та інших.

Водночас, констатує доволі значний обсяг наукових публікацій у царині прав людини та конституціоналізму, наявною є недостатня опрацьованість питань природних прав в українському конституціоналізмі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до науково-дослідної теми ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» : «Проблеми застосування норм права в процесі розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер 0111U007821). Дослідження відповідає основним засадам Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України 3 березня 2016 року.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є теоретичне та історико-правове дослідження концепції природних прав людини, її історичного розвитку як в українській науці, так і в нормативному регулюванні у конституційних та міжнародно-правових текстах, а також обґрунтування ключових засад природних прав людини в українському конституціоналізмі.

Для досягнення цієї мети поставлені такі *завдання*:

- дослідити історичні корені концепції природних прав людини в античний період;
- навести обґрунтування вчення про природні права людини у період Середньовіччя;
- висвітлити концепції природних прав людини у період Нового часу та їх відображення у перших юридичних документах;
- розглянути ідеї природних прав людини на території України у XVI – XIX століттях;
- розкрити розвиток конституціоналізму в Україні XX століття та природні права людини;

- зосередити увагу на переході від советського підходу до концепції природних прав людини;
- охарактеризувати прийняття Конституції України (1996 рік) як визначний крок в імплементації природних прав людини;
- продемонструвати тенденції розвитку концепції природних прав людини в українському конституціоналізмі після прийняття Конституції України 1996 року;
- запропонувати новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, формалізуються і реалізуються при взаємодії людини, яка наділена певними правами в силу свого народження, та весь спектр конституційного гарантування їх державою, в тому числі у конституційному тексті.

Предмет дослідження – природні права людини в українському конституціоналізмі.

Методи дослідження. У процесі виконання дисертаційного дослідження автор послуговувався різними методами, що сприяло забезпеченню достовірності й об'єктивності отримання нових знань.

Основою методологічного дослідження є сучасний *філософсько-світоглядний підхід*, який забезпечив з'ясування істинного змісту права і його ролі у регулюванні суспільних відносин, відповідності його правовим цінностям й ідеалам демократії. Цей підхід сприяв обранню системи загальнонаукових та спеціально-наукових методів правового дослідження, серед яких: антропологічний, аксіологічний, історичний, порівняльно-правовий, герменевтичний, аналітичний методи, метод правового прогнозування.

Антропологічний метод використовувався для визначення людини, її прав та людської гідності осердям дослідження. У роботі акцентовано увагу на таких важливих аспектах характеристики природного права, як рівність, справедливість, людиноцентризм.

Історичний метод дав змогу простежити процеси виникнення, розвитку та загальної еволюції природного права, природних прав людини, закріплення їх у чинному законодавстві (підрозділи 1.1 – 1.3, 2.1).

Розвиток конституціоналізму в Україні ХХ століття та природні права людини досліджено із застосуванням *аналітичного методу*, в тому числі *аналізу і синтезу* (підрозділ 2.2).

Використання *герменевтичного методу* і його складової – *логіко-семантичного методу* надало можливість глибше дослідити перехід від советського підходу до концепції природних прав людини (підрозділ 2.3).

Метод правового прогнозування використано дисертантом задля якісного опрацювання тенденцій розвитку концепції природних прав людини та ідей гарантування природних прав людини й удосконалення їх конституційних механізмів (підрозділи 3.2 та 3.3).

Аксіологічний метод було використано при аналізі прийняття Конституції України (1996 р.) як визначного кроку в імплементації природних прав людини (підрозділ 3.1).

Метод теоретичного моделювання забезпечив якісне дослідження тенденцій розвитку концепції природних прав людини в українському конституціоналізмі після прийняття Конституції 1996 року (підрозділ 3.2).

Порівняльно-правовий метод був застосований при дослідженні новітніх ідей гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду (підрозділ 3.3).

Рівень юридичної чистоти (бездоганності) конституційних текстів, інших нормативно-правових актів критично осмислене через застосування *формально-юридичного методу* наукового пошуку (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що автор комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень юридичної науки дослідив природні права в українському конституціоналізмі. У межах дисертації одержано результати, які характеризуються науковою новизною:

Уперше:

- обґрунтовано, що втілення ідеї природних прав людини до української моделі конституціоналізму відбувається через поступове розуміння людської гідності як сутності людини, як джерела всієї системи прав людини, гарантованих Конституцією України;

- стверджується про те, що природне – це сутність людини, людське уособлення сумління, щоб у зовнішньому світі проявляти себе. Констатуючи той факт, що існують закони природи, які людина відкриває і користується ними, припускається, що існує також природний закон (право), який через відчуття справедливості, її внутрішній пошук надає риси природного закону людському, «позитивному»;

- на підставі аналізу творчого доробку запропоновано виокремлювати такі напрями природно-правових ідей Цицерона: *дискусійно-проблемний* (коли практичне питання піднімається до рівня філософського абстрагування); *стверджувальний* (коли чітко висловлюється позиція з того чи того аспекту природно-правової матерії); *постановочний* (коли акцентується увага на певному аспекті означеного питання, проте його вирішення має здійснюватися у майбутньому);

- обґрунтовано теоретико-правовий внесок українських учених-конституціоналістів та істориків права XVI-XIX століть у розвиток ідей природного права, зокрема: пояснення співвідношення природного і позитивного прав, ціннісної оцінки та пріоритету першого над другим; поглиблення розуміння ролі свободи в реалізації людської сутності; вдосконалення переліку природних і набутих прав людини; пояснення ролі етичного начала в людському розумі й вплив його на зовнішнє законодавство та ін.

удосконалено:

- теоретико-правове розуміння ролі та значення Великої хартії вольностей 1215 року в справі поширення ідей природних прав, яка полягала у тому, що: 1) в ній містилися конкретні приписи, котрі можуть вважатися правами людини, що не залежать від держави, остання мала їх забезпечувати й гарантувати; 2)

спричинено подальші системні зміни, як в Англії, так і в інших країнах Західної Європи, що поступово підвищувало правовий статус особи у взаєминах із державою; 3) у тексті містився прообраз принципів правової визначеності та належної правової процедури;

- аналіз творчого доробку уродженця Закарпаття та випускника Львівського університету Петра Лодія, зокрема його праці «Теорія загальних прав», яка містить у собі філософське вчення про природне загальне державне право. Засвідчено чітку позицію дослідника стосовно демонстрації відмінностей природних і позитивних законів;

- положення стосовно того, що *прагнення до щастя* як одне з природних прав людини українськими конституціоналістами не задекларовано. Однак, воно може бути рушійною силою та дороговказом не тільки природно-правової компоненти вітчизняного конституціоналізму, але і локомотивом соціально-економічних і політичних перетворень у державі;

- теоретико-методологічне обґрунтування спільної європейської спадщини ідеї природного права у природно-правовій теорії українського конституціоналізму XVI-XIX століть, в основі якого лежать відповідне розуміння свободи, індивідуальної свободи людини, природи самої людини, співвідношення природного та позитивного права, розуміння природних прав як однакових для всіх народжених осіб і як складової загального вищого блага суспільства та підстави для утворення публічної влади.

дістало подальшого розвитку:

- поглиблене дослідження наукових поглядів Арістотеля щодо його внеску в становлення ідеї природних прав, передовсім за рахунок синтезу і наукової оцінки висловлювань з приводу справедливості, порядку й закону, ролі та місця держави в упорядкуванні буття людини. Констатується наявність саме в Арістотеля перших згадок стосовно переходу природного права як загального феномену до природних прав, що належать кожній людині від народження;

- науковий аналіз періоду Нового часу, який став свого роду «чорноземом, де якісно закріпилось та проросло зерно природних прав людини» і було закріплено позитивним правом. Передовсім це відбувалось за рахунок відображення концепції природних прав людини в конституційних текстах;

- бачення ролі Декларації незалежності США та Декларації прав людини й громадянина у справі поширення ідеї природних прав людини, зокрема: перелік природних прав людини розміщено у нормативному акті; чітка орієнтація на те, що природні права є реальною справою, задля забезпечення якої і функціонує влада; природні права є невід'ємними, тобто держава на свій розсуд не може окремо взяти людину їх позбавити.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можна використовувати:

- у навчальному процесі – для проведення занять з таких навчальних дисциплін: «Теорія держави і права», «Філософія права», «Новітні правові цінності та стандарти їх дотримання», «Теоретико-правові проблеми юридичної відповідальності», «Конституційне право», «Проблеми конституційного права»

(акт впровадження Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 4 листопада 2020 р.);

– у науково-дослідній роботі – для подальшого здійснення наукових розробок, присвячених удосконаленню вивчення проблематики природного права, природних прав людини (акт впровадження Запорізького національного університету від 3 грудня 2020 р.);

– у правозастосуванні – для вдосконалення практики діяльності суб'єктів владних повноважень у контексті праволюдності спрямованості дій держави;

– у правопросвітній роботі – для пошуку шляхів удосконалення форм та методів правопросвітньої роботи серед різних категорій громадян стосовно доведення інформації про природні права людини (акт впровадження Громадської організації «Культ права» від 8 грудня 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно. Усі сформульовані у ньому положення та висновки обґрунтовано дисертантом на підставі особистих теоретичних і практичних досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи, теоретичні та практичні висновки доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях: «Законодавча діяльність Верховної Ради України: стратегія планування в умовах європейської інтеграції» (м. Київ, 28 січня 2015 року); «Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики» (м. Київ, 24 червня 2015 року); «Реформа конституційних засад судової влади, прав і свобод людини: Поточний результат і очікувані перспективи» (м. Київ, 22 червня 2016 року); «20-річчя Конституції України: національна традиція та європейські стандарти конституціоналізму» (м. Київ 22 червня 2016 року); «Українські перспективи у світовому розвитку» (м. Київ, 4 листопада 2016 року); «Судова реформа в Україні: реалії та перспективи» (м. Київ, 18 листопада 2016 року); «Міжнародно-правові читання, присвячені пам'яті О. В. Задорожнього» (м. Київ, 16 червня 2017 р.); «Проблеми імплементації змін до Конституції України щодо правосуддя» (м. Київ, 20 грудня 2017 року); Міжнародному науковому семінарі, присвяченому 22-ій річниці прийняття Конституції України «Конституційні цінності і права людини: виклики ХХІ століття» (м. Київ, 27 червня 2018 р.); «Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції» (м. Київ, 27 червня 2019 року); II Міжнародній конференції «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку» (м. Київ, 20 листопада 2020 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації опубліковані у 18 наукових працях, з-поміж яких: 10 статей у наукових фахових виданнях з юридичних наук (серед них одна – стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні), 1 розділ у монографії, 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 253 сторінки, список використаних джерел складається з 191 найменування і займає 20 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами й темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, апробацію результатів дисертації, публікації.

Розділ 1 «Загальнотеоретичний та історичний аспекти розвитку концепції природних прав людини» містить 3 підрозділи, в яких досліджено концепцію природних прав людини з погляду загальної теорії та історії права.

У *підрозділі 1.1 «Історичні корені концепції природних прав людини (античний період)»* проведено аналіз творчої спадщини Сократа, який дозволив виокремити феномен свободи як певні можливості людини, а також акцентовано увагу на дослідженнях філософа природи самої людина, її свободи, розуму, знань, добродітності, що в подальшому було розвинуто наступниками в ідею природних прав. Стверджується, що творче надбання Платона, як одного із найяскравіших представників давньогрецької античної філософії, має значний вплив на формування уявлень про природне право і природні права за рахунок того, що Платону належить значний обсяг напрацювань стосовно справедливості – явища, яке є складовою сприйняття ідеї природних прав. Проаналізовано природно-правові ідеї стоїків, досліджено наукові погляди Арістотеля та його внесок у становлення ідеї природних прав, передовсім за рахунок синтезу і наукової оцінки висловлювань з приводу справедливості, порядку й закону, ролі та місця держави в упорядкуванні буття людини. Констатується наявність саме в Арістотеля перших згадок переходу природного права як загального феномену до природних прав, що належать кожній людині від народження.

В підсумку зазначається, що античний період має сприйматися як «колиска» природно-правового бачення врегулювання суспільних відносин, де містяться висхідні ідеї стосовно сутності, ознак та складових природних прав. Найбільш показовими виразниками ідей природного права та природних прав Стародавньої Греції можна назвати Сократа, Платона й Арістотеля, твори яких містять аргументи з приводу природності права як соціального феномену, тлумачення свободи та справедливості, порядку і закону. Творчість Цицерона обрана автором для демонстрації досягнень у царині природних прав з боку філософів Стародавнього Риму. Саме Цицерону належить вислів «Воля народу – найвищий закон», відтак можна припустити, що для римського оратора, політика, філософа воля народу – це явище, яке, до певної міри, тісно пов'язане з природою як явищем.

У *підрозділі 1.2 «Обґрунтування вчення про природні права людини у період Середньовіччя»* висвітлено природно-правовий феномен за часів Середньовіччя через роль *Magna Carta* 1215 (Великої хартії вольностей 1215) у демонстрації елементів природно-правового бачення врегулювання суспільних відносин. Зроблено висновки про роль та значення *Magna Carta* у поширенні ідей природних прав людини і природного права, які полягали у тому, що цей документ містив конкретні приписи, котрі можуть уважатися правами людини, що не залежать від держави, які остання мала забезпечувати та гарантувати. Вона

спричинила подальші системні зміни, які відбувалися як в Англії, так і в інших країнах Західної Європи, що поступово підвищувало правовий статус особи у взаєминах із державою, констатуючи при цьому, що не всі права «даровані» державою чи монархом. У тексті містився прообраз принципів правової визначеності та належної правової процедури. Ідеї верховенства права знаходять свої витoki в тому числі у *Magna Carta* 1215 року.

У свою чергу, аналіз творчого надбання Томи Аквінського дозволяє припустити, що він розглядає справедливість (до певної міри, як продовження античних мислителів) як важливий чинник взаємин між людьми. Крім того, бажання настання щастя, як головна мета природної розумової якості людини, про що стверджує Тома Аквінський, перегукується з прагненням до щастя як природно-правової компоненти людини. Зроблено висновки: про те, що (за Томою Аквінським) держава – це утворення, яке вимагає, як витвір мистецтва, залучення кращих якостей, чеснот людини; про необхідність пошуку шляхів поєднання у людській діяльності принципів та засад природного і позитивного права з усвідомленням доміантної ролі Божественного права; про чітке розмежування сфер морально-етичної та правової.

У підрозділі 1.3 «*Концепції природних прав людини у період Нового часу та їх відображення у перших юридичних документах*» зазначено, що силами передовсім філософів та правників цього історичного періоду спостерігалася помітна тенденція юридизації природно-правової матерії. Усе це відбувалося передовсім за рахунок відображення концепції природних прав людини в конституційних текстах. Варто усвідомлювати, що такого роду закріплення природно-правової концепції у нормах позитивного права засвідчує таке:

- по-перше, рівень розвитку правової свідомості та правової культури суспільства у тій державі, де відбулася юридизація природних прав людини;
- по-друге, рівень розвитку правової свідомості та правової культури окремих громадян – представників законодавчої (установчої) влади країни;
- по-третє, рівень можливої відповідальності держави за забезпечення (гарантування) природних прав людини;
- по-четверте, конституціоналізація природних прав людини ставить їх на один рівень сприйняття з іншими правами, «природний» характер виникнення яких не доведено, тобто прав позитивного характеру, ініційованих (підтриманих, забезпечених) державою;
- по-п'яте, фактично цим завершується тривалий шлях інституціоналізації ідей природного права: від виникнення ідеї – через формування доктрини – до нормативного закріплення на рівні Основного Закону держави.

Розділ 2 «Історичні та теоретичні аспекти розвитку концепції природних прав людини на території України та їх вплив на розвиток українського конституціоналізму» містить 3 підрозділи, в яких визначено історичні етапи втілення форм взаємодії особистості й держави в українському конституціоналізмі через розгляд поширення ідеї природних прав на території України у XVI – XIX століттях, розкриття розвитку конституціоналізму та ідей природних прав у XX столітті, в тому числі через відображення відходу від советських поглядів до концепції прав людини, а також охарактеризовано

прийняття Конституції України (1996 рік) як визначний крок в імплементації природних прав людини.

У підрозділі 2.1 «Ідеї природних прав людини на території України у XVI – XIX століттях» досліджено формування ідеї природних прав людини на території України у період XVI – XIX століть. Аналізуючи напрацювання у царині природних прав людини, виокремлено науковий доробок українських дослідників XVI-XIX століть: Станіслава Оріховського, Семена Десницького, Петра Лодія, Памфіла Юркевича, Михайла Драгоманова, - який уміщував природно-правову проблематику, та зазначається, що формування ідеї природних прав людини на теренах України в означений історичний період є важливим оскільки Україна географічно є частиною Європи, що зумовлює обґрунтованість знайомства з кращими зразками європейської правової дійсності, а також, багато в чому Україна є ментально частиною Європи, що суттєво впливала на сприйняття права, у тому числі природного права.

Як логічне продовження дослідження генезису концепту природних прав, здійснено його розгляд в Україні в період наприкінці XIX – протягом XX століття та виокремлено ключові обставини, які характеризують його актуальність. Сформульовано базові чинники конституціоналізму. Виділено прояв природних прав у конституційних текстах як обмежувач держави, що засвідчує їх важливість для суспільства. Висвітлено кумулятивний ефект природних прав, вплив через Конституцію на законодавство і значущість розуміння суддівською гілкою влади переваги природних прав.

У підрозділі 2.2 «Розвиток конституціоналізму в Україні XX століття та природні права людини» зазначається, що роль і значення конституціоналізму в просуванні ідей природного права та природних прав людини полягає у такому: наявність у тексті Основного Закону держави норм, що відображають природні права людини, засвідчує їх важливість для суспільства й держави; вказаний факт обумовлює розвиток конституційних положень про природні права людини у поточному законодавстві (закони та підзаконні нормативно-правові акти); суди, приймаючи ті чи ті рішення у конфліктних ситуаціях, можуть посилатися на норми Основного Закону держави як норми прямої дії; ідеологічна функція Конституції сприяє тому, що природно-правова парадигма визначає зміст та спрямованість дій держави, формує уявлення як законодавців, так і правозастосовувачів про те, що природне право – це не лише теоретико-методологічна конструкція, а реалії сьогодення, які мають належним чином враховуватися у практичній діяльності.

Проаналізовано погляди Б. Кістяківського на гідність, свободу, етичну цінність права, його ставлення до природно-правової проблематики, ідей конституціоналізму і правової держави. Виокремлено розділення досліджень природно-правових поглядів ученого на природні права через призму права та через призму держав. Проаналізовано погляди Станіслава Дністрянського на право й державу, його ставлення до природно-правової складової права та держави, ідей конституціоналізму, методологічних підходів до моделювання нормативно-правової системи майбутньої держави в конституційному тексті. Описано застосовані в тексті проєкту Конституції ЗУНР елементи концепту

природних прав. Щодо творчого надбання І. Франка, зокрема в природно-правовому контексті, констатовано, що права та свободи поневоленої людини були цікавими для Франка, оскільки дозволяли глибше зрозуміти сутність і стан пересічного громадянина. Зазначено визнання М. І. Палієнком природного права ідеальною метою правового життя.

У підрозділі 2.3 «Перехід від советського підходу до концепції природних прав людини» відображено загальний політико-правовий і науковий фон, на якому відбувалися дослідження природно-правового феномену та проаналізовано роботи українських дослідників советської доби, праці яких присвячені природно-правовій концепції. Окресливши напрямки (міжнародно-правовий та історико-правовий), де науковий пошук у природно-правовій проблематиці був можливий, проаналізовано наукові здобутки науковців-правників советського часу існування України, які, зокрема В. Корецький у міжнародно-правовій площині й В. Сокурєнко в історично-правовій площині, зробили певний внесок у розуміння сутності природно-правового феномену в советський період. Констатовано, що советський час не можна вважати повністю «втраченим» для природно-правової проблематики у контексті її аналізу українськими дослідниками. Це надало можливість при здобутті Україною незалежності не починати «з нуля» вивчення та усвідомлення природно-правового феномену, конституціоналізацію природних прав людини та сприяло початку розбудови Української держави та громадянського суспільства на засадах верховенства права, поваги до природних прав людини, сприйняття як норми функції держави з визнання, забезпечення й гарантування природних прав людини. Визначено, що:

- домінування держави мало місце і в юридичній науці. Держава була замовником наукових досліджень, їх контролером та оцінювачем. Відтак, це стримувало потенційно можливий науковий пошук у вказаній царині;
- комуністична партія в умовах монопартійної системи визначала вектори розвитку багатьох сфер суспільного життя, в тому числі у науці. «Партійного запиту» на дослідження природного права і природних прав людини, за об'єктивними зрозумілими причинами, не було;
- до певної міри «ковтком свіжого повітря» у вказаній площині могло бути міжнародне право, участь України у діяльності міжнародно-правових інституцій та наукове забезпечення цих процесів;
- певні поодинокі наукові розвідки у природно-правовій площині також були можливими з позицій історико-правової науки та критичного аналізу західної філософської і теоретико-правової літератури.

Розділ 3 «Новітній етап розвитку українського конституціоналізму та природні права людини» містить 3 підрозділи, в яких проаналізовано прийняття Конституції України як визначний крок в імплементації природних прав людини, тенденції розвитку концепції природних прав людини в українському конституціоналізмі та новітні ідеї гарантування природних прав людини й удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду.

У підрозділі 3.1 «Прийняття Конституції України (1996) як визначний крок в імплементації природних прав людини» стверджується, що Конституція

України 1996 року з'явилася не «на пустому місці», свідченням чого можуть слугувати політико-правові та суспільно-значущі події, які сприяли становленню ситуації, що уможливила ініціювання і подальше прийняття Основного Закону держави. Те, чого не було та за визначенням і не могло бути в Радянському Союзі, переважно виборювало собі «місце під сонцем». В Україні з'явилася можливість об'єктивно поставити питання про необхідність не просто визнати існування природних прав, але і на рівні Конституції України їх вказати й, як наслідок, розшифрувати їх зміст у поточному законодавстві та гарантувати їх дотримання, охорону і захист.

Висвітлено політико-правові передумови прийняття Конституції України та їх роль у справі подальшого поширення природно-правових поглядів. Констатується, що прагнення до щастя як осердя конституційного закріплення природних прав людини не було задекларовано українськими конституціоналістами. Важко зрозуміти, чому це явище сприймається як декларація, а не рушійна сила та дороговказ природно-правової компоненти вітчизняного конституціоналізму. Мета та завдання держави повинні враховувати індивідуалістичний людський елемент як силу суспільного перетворення й створювати загальні рівні умови щасливого суспільного життя.

Констатовано, що зміна парадигми забезпечення прав чітко демонструє життєздатність природно-правового підходу в українському конституціоналізмі. Вбачається, що усвідомлення природних прав та їх гарантування в конституційних текстах впливають на підходи до забезпечення всього спектру конституційно визначених прав людини.

У підрозділі 3.2 «Тенденції розвитку концепції природних прав людини в українському конституціоналізмі після прийняття Конституції 1996 року» розглядається питання: чи обов'язково природне право має бути розміщеним у тексті Основного Закону держави? Чи йде це на користь більшій реалістичності природного права? Чи, можливо, навпаки, такого роду закріплення шкодить «природності» природних прав? Адже має право на існування позиція стосовно того, що закріплення природного права у тексті Конституції України 1996 року до певної міри встановило його залежність від держави (закріплення/незакріплення). А це, у свою чергу, суперечить самій логіці природно-правового напрямку.

У рамках підрозділу стверджується, що охорона Конституції України з погляду постановки проблеми та пошуку шляхів її вирішення доводить, що: важливо всіма законними методами намагатися здійснювати охорону Конституції України, щоб потенційно не виникала необхідність її захисту. Авторитет Основного Закону держави має бути високим та забезпечуватися, у тому числі, дотриманням її норм усіма суб'єктами правових відносин, передовсім суб'єктами владних повноважень. Поточне законодавство має відтворювати й деталізувати конституційно-правові положення стосовно прав, свобод та законних інтересів громадян і не суперечити нормам Конституції України. Звернення до суду фізичних та юридичних осіб на підставі Конституції України має бути беззастережно гарантовано, а пряме застосування Конституції

України судами для вирішення правових спорів слугуватиме свідченням реальної дієвості даного нормативно-правового акта.

У підрозділі 3.3 «Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду» відстоюється авторська позиція, відповідно до якої діяльність Страсбурзького суду є для України вкрай важливою саме з позицій природно-правового виміру. По-перше, правосуддя, що здійснюється судьями ЄСПЛ, засновано на використанні Конвенції із захисту прав людини та основоположних свобод. По-друге, суд у рамках вирішення конкретних справ фактично здійснює тлумачення положень вищевказаної Конвенції, наповнюючи її реальним змістом. По-третє, рішення, які приймає Європейський Суд у справах, де заявниками є громадяни України, зумовлює необхідність їх урахування Україною у перспективі. По-четверте, Україна стає в один ряд з іншими демократичними країнами Європи з позицій розуміння та застосування Конвенції із захисту прав людини і основних свобод.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретико-правове узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що знайшло вияв у теоретичному та історико-правовому дослідженні й обґрунтуванні ключових засад природних прав людини в українському конституціоналізмі.

1. Здійснений дисертантом аналіз таких творів Цицерона, як: «Про державу», «Про закони», «Про обов'язки» - дозволяє привернути увагу до таких положень, які відображають ставлення античного римського дослідника, письменника та політичного діяча до проблематики справедливості, рівності, природного права й природних прав. Ці положення сприяють подальшому формуванню ідеї природно-правового погляду на розуміння права, започаткованого у працях давніх грецьких філософів (Сократ, Платон, Арістотель та інші). Доцільно їх розділити на такі напрями:

- *дискусійно-проблемний* (де Цицерон задається певним практичним питанням, піднімаючи його до рівня філософського абстрагування і тим самим намагаючись знайти на нього відповідь);

- *стверджувальний* (де римський мислитель чітко висловлює свою позицію з того чи того аспекту природно-правової матерії);

- *постановочний* (де акцентується увага на певному аспекті означеного питання, проте його вирішення, як видається, має здійснюватися у майбутньому, або це вступає у певні суперечності з тодішнім станом справ).

2. Розвиваючи вчення Арістотеля про сутність держави та права, Тома Аквінський припускав, що держава – це утворення, яке вимагає, як витвір мистецтва, залучення кращих якостей, чеснот людини. Теологічна складова займає домінуюче місце у сприйнятті Томою Аквінським феноменів правової реальності того часу. Вбачається щире намагання знайти шляхи поєднання у людській діяльності принципів і засад природного та позитивного права з усвідомленням домінантної ролі Божественного права, а також достатньо чітке

розмежування сфери морально-етичної та правової («правосудного», за термінологією Томи Аквінського).

3. Гоббс у першій половині XVII століття розвинув ідею природного права, конкретизував певні природні права (приміром, право на життя) і надав визначення того, що він уважав природним правом, свободою та вільною людиною. Цікавим й особливо змістовним є бачення Гоббса стосовно питання свободи як явища, яке пояснюється через конкуренцію можливостей людини та перешкоди у реалізації цих можливостей. Локк, попри його прихильне ставлення до природних прав як таких, усе ж таки констатує певні межі щодо їх реалізації окремо взятою людиною. Тут ми можемо говорити про стан, за якого права і свободи однієї людини обмежуються правами та свободами іншої. Це положення (ідея), до речі, в тих чи тих варіаціях знайшло відображення у конституціях багатьох держав. Творчість Ж.-Ж. Руссо є важливою з погляду природних прав людини, виходячи з того, що праці теоретика слугували підґрунтям для конкретних практичних дій, а саме – Французької революції кінця XVIII століття. Філософ у протиставленні «природне - суспільне» стоїть на позиціях природного права, природних прав людини. Сутність суспільного договору вбачається у тому, що людина (народ) делегує (вручає) правителям повноваження щодо належного управління суспільним життям. Натомість отримує можливість реального контролю за такого роду діяльністю правителів (держави).

4. Історія українського права має значну кількість постатей, які в період XVI-XIX століть напрацювали чимало цікавих, змістовних та ґрунтовних досліджень, що стосуються і природно-правового погляду на регулювання суспільних відносин. Прикро те, що частина цих досліджень є маловідомою, а, відповідно, низка мислителів є невідомими чи незаслужено забутими. Вбачаємо своїм завданням акцентувати увагу на тих українських філософах, правознавцях, які своїми напрацюваннями сприяли розширенню розуміння сутності природних прав людини.

Обираючи ті чи ті вітчизняні постаті з позицій необхідності аналізу їх напрацювань у царині природних прав людини, ми застосовували широкий підхід і тим самим керувалися, що цей дослідник: народився на території України чи етнічних українських землях; або здобував освіту в одному з українських навчальних закладів; або працював на території України.

Аналіз твору С. Оріховського «Напучення Королеві Польському» свідчить про те, що у контексті природно-правового погляду звертають на себе увагу дві речі: за чесноти нагороджують, а за злочин справедливо карають – один із принципів справедливості; бажання зробити Польський сейм не тривалим, але щасливим. С. Десницький виокремлював природні права, які людина має для захисту свого тіла, честі, гідності й власності. Звертаючись до першоджерела, а саме до «Слова про прями́й та найближчий спосіб до навчання юриспруденції» авторства Семена Десницького, ми можемо підтвердити, що, дійсно, автор вкладає у поняття природних прав ті, як дозволяють людині захищати своє тіло, ім'я тощо. Цікаво, що дослідник включає ці питання у загальний навчальний курс природної юриспруденції.

5. Теоретико-методологічним та філософським підґрунтям природно-правової теорії в українському конституціоналізмі XVI-XIX століть стала спільна філософська європейська спадщина ідеї природного права, в основі якого лежать відповідне розуміння свободи, індивідуальної свободи людини, природи самої людини, співвідношення природного й позитивного права, розуміння природних прав як однакових для всіх народжених осіб і як складової загального вищого блага суспільства та підстави для утворення публічної влади, взаємозв'язок ідеї природних прав людини з поняттями рівності, справедливості, блага, незалежності появи природних прав людини від веління держави.

Вагомим внеском українських учених-конституціоналістів та істориків права XVI-XIX століть у розвиток ідей природного права є, зокрема: пояснення співвідношення природного і позитивного права, ціннісної оцінки й пріоритету першого над другим; поглиблення розуміння ролі свободи в реалізації людської сутності; вдосконалення переліку природних і набутих прав людини; пояснення ролі етичного начала в людському розумі й вплив його на зовнішнє законодавство; розробка правових засад обмеження державної влади, засобів захисту прав людини; ідея гуманізації, що передбачає необхідність «олюднення» права, визнання прав людини, стану її духовного життя ядром філософії права та ін.

6. Советський період не був простим як для держави, так і для суспільства й окремо взятого громадянина. Не був він простим і для юридичної науки, зокрема науки теорії держави та права. Проблематика природного права, природних прав людини не була важливим об'єктом і предметом наукового пошуку. У період СРСР права та свободи людини були похідними від держави. Їх створення, формалізація, реалізація, гарантування тощо виключно залежали від публічно-правових інституцій. Ідеологія позитивістського сприйняття права як такого вводилася в якості дороговказу в правотворчості, правозастосуванні, домінувала при викладанні теорії держави і права, інших дисциплін у рамках отримання юридичної освіти. Природні права як такі сприймалися в якості теоретичного матеріалу, який носить історико-правове забарвлення, жодним чином не корелюючи з реаліями того часу. Наукові розробки з природно-правової проблематики були більше винятком із загальних наукових досліджень, що, до певної міри, робило українську советську юридичну науку «відірваною» від становлення західно-європейських цивілізаційних процесів, що стосувалися праволюдності проблематики загалом.

7. Створення та прийняття влітку 1996 року Конституції України обумовлюють необхідність певних розміркувань у сенсі природного права і природних прав людини. Те, що у Гоббса припиняє стан війни всіх проти всіх, є державою, яка заснована на конституції, суспільному договорі, що створює загальні правила співіснування та утворює державу для забезпечення виконання цієї суспільної угоди. Людям важко відрізнити побажання від прав. Але розуміння, що право своє життя прожити щасливо, є у всіх. Так люди ставлять для себе певну мету, і ця мета єдина для всіх, точніше – це багато аналогічних, тотожних цілей, які повинні узгоджуватися між собою. Співвідношення суспільного договору та природних прав залежить від розуміння, яким чином

узгоджуються наявність прав та суспільний договір з «невід'ємними» правами. Логічною видається постановка питання, чи вдалося це у Конституції України 1996 року, оскільки не є секретом, що сам факт узгодженого прийняття такого важливого документа відбувся на засадах певних компромісів, до яких вимушені були вдаватися різні політичні сили, що склали тоді український парламент. Проте такого роду компроміси є звичними для європейського конституціоналізму, де система стримувань і противаг є звичним механізмом узгодження початково неоднорідних інтересів.

8. Соціальний запит на стирання протиріч між природним та позитивним правом є перспективним. Але «орієнтований на майбутнє запит» не є продуктом лише сухого, академічного наукового пошуку. Це якраз жива вимога українського суспільства, за наслідками Помаранчевої Революції та насамперед на підставі драматичних подій Революції Гідності, усвідомлення реальності природних прав і необхідності відповідності конституційних норм принципам та ідеям природного права.

Наразі наведене дозволяє зробити декілька узагальнень. По-перше, слід зазначити, що після Другої світової війни природне право як концепт, ідея, теорія, метод починає відновлювати свої позиції, а природні права з міцної ідейної традиції імплементуються до правопорядків і передовсім – до міжнародного правопорядку. Хоча ідея конституції сучасної держави неможлива без концепції природних прав, що стимулює зближення категорій «природних прав» та власне «прав людини», помилкове їх повне ототожнення створює певні практичні проблеми у правозастосуванні. По-друге, в українському конституційному контексті на сьогодні парадигма розуміння природних прав в Україні більшою мірою опирається на принципи і цінності конституційного порядку, ніж на переважаючі наукові погляди в межах вітчизняної правової науки. Досвід конституційного реформування стимулює подальший розвиток української юридичної наукової думки на застосування ідей та принципів природного права, концепту природних прав.

9. На жаль, результати роботи Робочої групи з питань прав, свобод та обов'язків людини і громадянина Конституційної Комісії (2015-2019 рр.) поки не були впроваджені у практику конституційного будівництва. Хоча інтенсивна робота протягом травня-серпня 2015 року цієї Робочої групи знайшла відображення у широкій дискусії, яка розпочалася у суспільстві щодо різних аспектів прав та свобод людини, особливо гострими постали питання визначення шлюбу і питання початку життя людини. Ця дискусія відображає наявність у суспільстві запиту на розуміння, що є дійсно правом на життя, свободою та гідністю людини. Тобто, українське суспільство вимагає відповідності конституційних норм ідеалу справедливості, мірилу відповідності писаних норм сутності ідеї права. Здається, розпочата робота не пройшла марно, але потреба у поверненні до джерел дискусії та пошуку остаточної версії Розділу II Конституції України знов є на порядку денному конституційного реформування. Вбачається, що остаточне формулювання відповідних конституційних норм стимулює українську правничу науку щодо реального пошуку розуміння природного права, місця природних прав та прав людини в українському

конституціоналізмі, а також спонукає до підвищення рівня відповідних дебатів до тих, які відбувалися в англосаксонських юридичних наукових колах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових фахових виданнях

1. Красовський К. Ю. Дослідження прав людини в роботах О. В. Задорожного. *Український часопис міжнародного права*. 2017. Спеціальний випуск, присвячений пам'яті О. В. Задорожного. С. 80-82.
2. Красовський К. Ю. Концепції природних прав людини у період Нового часу та їх відображення у перших юридичних документах. *Публічне право*. 2018. Вип. 4. С. 206-213.
3. Красовський К. Ю. Давньогрецькі витoki ідеї природного права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4. С. 16-24.
4. Красовський К. Ю. Розуміння природного права, природних прав та прав людини в контексті конституційної реформи. *Публічне право*. 2018. Спеціальний випуск. С. 120-128.
5. Красовський К. Ю. Прийняття Конституції України як визначний крок в імплементації природних прав людини. *Публічне право*. 2019. Вип. 1. С. 35-48.
6. Красовський К. Ю. Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду. *Публічне право*. 2019. Вип. 4. С. 19-29.
7. Красовський К. Ю. Тенденції розвитку концепції природних прав людини в українському конституціоналізмі кінця ХХ - початку ХХІ століття. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. Вип. 6. С. 146-150.
8. Красовський К. Ю. Розуміння ідей природних прав у науковому доробку Богдана Кістяківського. *Правничий вісник Університету «КРОК» (юридичні, психологічні науки)*. 2019. Вип. 36. С.31-38
9. Красовський К. Ю. Ідея природних прав та внесок Станіслава Дністрянського у розвиток українського конституціоналізму. *Правничий вісник Університету «КРОК» (юридичні, психологічні науки)*. 2020. Вип. 40. С.6-14
10. Красовський К. Ю. Роль та значення Magna Carta 1215 у поширенні ідей природних прав людини та природного права. *Публічне право*. 2020. Вип. 1. С. 176-181.

Розділ у монографії

11. Красовський К. Ю. Напрацювання професора Олександра Задорожного у сфері захисту прав людини (міжнародно-правовий та внутрішньо-конституційний аспекти). *Міжнародне право на захисті України. До*

60-річчя від дня народження Олександра Задорожнього : монографія / авт. кол. за заг. ред. М. М. Гнатівського ; ред.-упоряд.: М. М. Гнатівський, Р. С. Єделєв, М. Ю. Безденежна. Київ–Одеса : Фенікс, 2020. Розділ 1.4. С.63-77.

Тези виступів на науково-практичних заходах

12. Красовський К. Ю. Щодо опрацювання деяких пропозицій до змісту та структури розділу "Правосуддя" Конституції України. *Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики*. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С.119-122.

13. Красовський К. Ю. Деякі питання щодо законодавчого забезпечення судової реформи. *Законодавча діяльність Верховної Ради України: стратегія планування в умовах європейської інтеграції*. Київ: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2015. С.127-129.

14. Красовський К. Ю. Судова реформа в Україні: виклики та перспективи. *20-річчя Конституції України: національна традиція та європейські стандарти конституціоналізму. Матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. 22 червня 2016 року*. Київ : Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2016. С. 46-52.

15. Красовський К. Ю. Природні права людини (стан вивчення проблеми). *Українські перспективи у світовому розвитку: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2016 року)*. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2016. С. 80-82.

16. Красовський К. Ю. Виміри судової реформи: імплементація конституційних змін в частині правосуддя. *Судова реформа в Україні: реалії та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. 18 листоп. 2016 р.* / О. Л. Копиленко, Р. М. Мінченко, Ю. В. Баулін, Р. П. Князевич, К. Ю. Красовський. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. С. 32-35.

17. Красовський К. Ю. Український конституціоналізм ХХІ століття: посилення природно-правової складової. *Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. 27 червня 2019 року*. Київ: КНУ ім. Т.Шевченка, 2019. С. 158-160.

18. Красовський К. Ю. Український конституціоналізм під час комуністичного режиму: «совецький» («совітський») чи «радянський» період? Шляхи обґрунтування термінології. *II Міжнародна конференція «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку» 20 листопада 2020 року*. Київ: Університет «КРОК», 2020. С. 133-135.

АНОТАЦІЯ

Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Київ, 2021.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних та історико-правових аспектів природних прав людини в українському конституціоналізмі. Проаналізовано історичні корені концепції природних прав людини (античний період, Середньовіччя, Новий час). Акцентовано увагу на перших спробах відображення природних прав у юридичних документах.

У роботі розглянуто базові ідеї природних прав людини та їх осмислення на території України у XVI – XIX століттях. Акцентовано увагу на розвитку конституціоналізму в Україні XX століття крізь призму природних прав людини. Стверджується, що у советський період існування України до певної міри «ковтком свіжого повітря» у площині сприйняття природних прав людини могло бути міжнародне право, участь України у діяльності міжнародно-правових інституцій та наукове забезпечення цих процесів.

Висвітлено перехід від советського підходу до концепції природних прав людини. У дисертації досліджено новітній етап розвитку українського конституціоналізму та природні права людини. Ґрунтовно продемонстровано роль і значення прийняття Конституції України (1996 р.) як визначний крок в імплементації природних прав людини. Показано авторське бачення тенденцій розвитку концепції природних прав людини в українському конституціоналізмі після прийняття Конституції України. Робиться висновок, що прагнення до щастя – це той феномен, те право людини, яке мало би бути розміщене у тексті Основного Закону держави ще у 1996 році. Від цього потенційно у виграші були б і громадяни, і суспільство і, треба думати, держава. Адже бути державою успішних щасливих людей – це орієнтир для будь-якої держави.

Завершальна частина дисертації присвячена аналізу новітніх ідей гарантування природних прав людини та вдосконаленню їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду.

Ключові слова: природні права людини, природне право, конституціоналізм, імплементація прав людини, Конституція України.

АННОТАЦИЯ

Красовский К. Ю. Естественные права человека в украинском конституционализме. - *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 - теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Высшее учебное заведение «Университет экономики и права «КРОК». - Киев, 2021.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и историко-правовых аспектов естественных прав человека в украинском конституционализме. Проанализированы исторические корни концепции естественных прав человека (античный период, Средневековье, Новое время). Акцентируется внимание на первых попытках отображения естественных прав в юридических документах.

В работе рассмотрены базовые идеи естественных прав человека и их осмысление на территории Украины в XVI - XIX веках. Акцентируется внимание на развитии конституционализма в Украине XX века сквозь призму естественных прав человека. Утверждается, что в советский период существования Украины своего рода «глотком свежего воздуха» в плоскости восприятия естественных прав человека могло быть международное право, участие Украины в деятельности международно-правовых институтов и научное обеспечение этих процессов.

Освещен переход от советского подхода к концепции естественных прав человека. В диссертации исследованы новейший этап развития украинского конституционализма и естественные права человека. Основательно продемонстрирована роль и значение принятия Конституции Украины (1996 г.) как важный шаг в осуществлении естественных прав человека. Показано авторское видение тенденций развития концепции естественных прав человека в украинском конституционализме после принятия Конституции Украины. Делается вывод, что стремление к счастью - это тот феномен, то право человека, которое должно было быть размещено в тексте Основного Закона государства еще в 1996 году. От этого потенциально в выигрыше были бы и граждане, и общество и, надо полагать, государство. Ведь быть государством успешных счастливых людей - это ориентир для любого государства.

Заключительная часть диссертации посвящена анализу новейших идей обеспечения естественных прав человека и совершенствованию их конституционных механизмов на фоне мирового опыта.

Ключевые слова: естественные права человека, естественное право, конституционализм, имплементация прав человека, Конституция Украины.

SUMMARY

Krasovsky K. Natural rights in Ukrainian constitutionalism – Manuscript

The thesis for Candidate of Science Degree in Law on specialty 12.00.01 - theory and history of State and Law; History of Politics and Legal Theories. – KROK University, Kyiv, 2021.

The thesis is dealing with the comprehensive theoretical and legal history research aspects of the natural rights in Ukrainian constitutionalism. The author analyses the historical roots of the conceptual natural rights (the ancient period, the Middle Age, the Modern history) and emphasizes the first attempts to include the natural rights in the legislative texts.

The paper considers the basic ideas of natural human rights and their understanding in Ukraine in the XVI - XIX centuries. Emphasis is placed on the development of constitutionalism in Ukraine in the twentieth century through the prism of natural human rights. It is argued that during the Soviet period of Ukraine's existence, international law, Ukraine's participation in the activities of international legal institutions, and the scholar support of these processes could be to some extent a "breath of fresh air" in terms of perception of natural human rights.

The author highlights the transition from the Soviet approach to the concept of natural human rights. The dissertation investigates the latest stage of development of Ukrainian constitutionalism and natural human rights and thoroughly demonstrates the role and significance of the adoption of the Constitution of Ukraine (1996) as an important step in the implementation of natural human rights. The author shows the vision of tendencies of development of the concept of natural human rights in the Ukrainian constitutionalism after adoption of the Constitution of Ukraine. It is concluded that the pursuit of happiness is a phenomenon, a natural human right, which should have been included in the text of the Constitution in 1996. Citizens, society and, presumably, the state would potentially benefit from this. After all, being a state of successful happy people is a reference point for any state.

The author devotes the final chapter to the analysis of the latest ideas for ensuring natural human rights and improving their constitutional mechanisms against the global tendencies.

Key words: natural rights, Natural Law, constitutionalism, implementation of human rights, Constitution of Ukraine

Підписано до друку 04.03.2021 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0.9. Наклад 100 прим. Зам. №374.
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.
Надруковано департаментом поліграфії

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Лагерна, 30-32
тел.: (044) 455-69-80